

nazomer en voor de Elzevlag de zomer en herfst.
Succes bij het zoeken!

Adres van de schrijver:
G. Houtman.

LITERATUUR

- BOOM, B. K., 1968. Nederlandse Dendrologie. H. Veenman & Zonen N.V., Wageningen.
DOCTERS VAN LEEUWEN, W. A., 1982. Gallenboek. B.V. W. J. Thieme & Cie, Zutphen.
GAMS, W., 1979. Het systeem van de fungi. Wetensch. Meded. Kon. Ned. Natuurh. Veren., Hoogwoud.
NAPP-ZIN, KLAUS, 1959. Misbildungen im Pflanzenreich. Kosmos-Gesellschaft der Naturfreunde, Stuttgart.
OOSTSTROOM, S. J. VAN, 1940. Teratologische Aantekeningen, Ned. Kruidk. Archief, deel 50.
PENZIG, O., 1921. Pflanzen-teratologie – Systematisch geordnet. Verlag Gebrüder Bornträger, Berlin.

Fig. 6. Een Elzevlag, door aantasting door de zwam *Taphrinaalni*.

Wederwaardigheden van een Draaihalzfamilie

door Aart Smit

Grabbelend in de veldnotities om alle nestkastgegevens op een rijtje te zetten kwam ik 'onze' Draaihalzen (*Jynx torquilla*) weer tegen. Net als twee jaar daarvoor, toen er twee paartjes broedden, had in 1981 wederom een Draaihalzenpaartje hetzelfde omheinde opslagterrein betrokken. De afgelegen ligging en beperkte toegang verzekerden de Draaihalzen een betrekkelijk rustig broedterritorium.

Het terrein onderscheidde zich vrijwel niet van het omliggende gebied met zijn eentonige begroeiing van Grove dennen, waaruit de beruchte stormen van 1972 en 1973 enkele brokken hadden weggehaald. De oppervlakte van ca. 25 ha was doorsneden met door berken afgezette grintwegen om voertuigen de gelegenheid te geven een aantal loodsden te bereiken. Weinig als opslagterrein in gebruik zijnde heerste er een overwegend rustige sfeer. Sinds 1967 waren er nestkasten aangebracht die in het algemeen op een hoge bezetting konden bogen, voornamelijk door mezen. De laatste jaren een, in vergelijking met andere door ons gecontroleerde buurtterreinen, opvallend goede bewoning van Bonte vliegenvangers en Gekraagde roodstaarten. Vooral de oostelijke strook, grenzend aan een heideveld en daarvan gescheiden door een breed, mul pad (en een afrastering) was bij deze soorten favoriet. Hier ook had een Draaihalzen zijn uiteindelijke stek gevonden.

Nestverstoorders

Draaihalzen staan bekend als nestverstoorders. Meestal is deze onhebbelijkheid in een nestkastgebied een duidelijker teken van hun aanwezigheid dan hun overigens onopvallende gedrag. Hun 'gezing' lijkt op het roepen van een Kleine bonte specht en het alarmerende 'tuk-tuk' heeft iets weg van een Grote bonte. Het feit dat de soort nogal zeldzaam is zorgt er ook voor dat het geluid niet

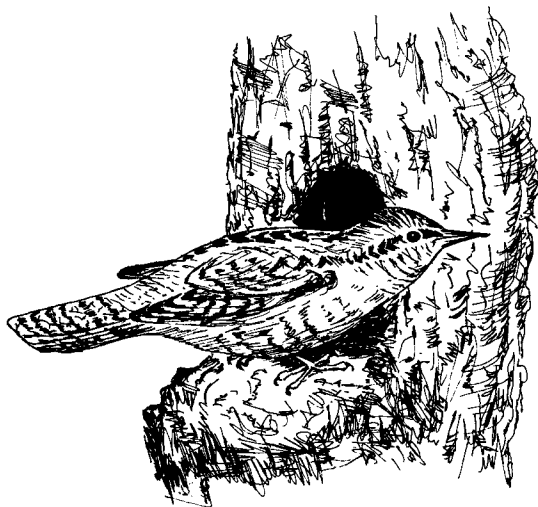

Fig. 1. Soms hing het beest zó ver uit de nestkast dat we verwachtten dat het eruit zou vallen.

Fig. 2. Hoewel niet zo'n stugge staart als de andere spechtesoorten diende deze ook als melkkrukje.

zo een-twee-drie wordt herkend. In het veld ook al geen gemakkelijk herkenbare vogel, niet alleen door zijn boomschorsachtige pak maar ook door de verborgen levenswijze. Hij is veel op de grond aan te treffen daar zijn prooidieren haast uitsluitend bestaan uit mieren, hun poppen en hun nymfen.

In ons terrein kregen we op 21 mei 1981 het eerste vage vermoeden van zijn aanwezigheid. We troffen op onze route vijf geplunderde nestkasten aan. Twee Koolmeesgezinnen met al grote jongen waren uit een kast geknikkerd. Een andere Koolmees, een Pimpelmees en een Gekraagde roodstaart, ook alle aan de buitenkant van het terrein broedend raakten hun eieren en stoffering kwijt. In eerste instantie werd nog aan verstoring door een Wezel gedacht, hoewel daar meteen al twijfels over waren omdat de jongen niet waren verdwenen maar ontzield op de grond lagen.

Waarom kraken?

Over de reden waarom Draaihalzen deze kraakgewoonte toepassen is weinig bekend, althans bij mij. Zelf denk ik dat de soort, die het als lid van de spechtfamilie zonder nestbekleding stelt, bij voorkeur in oude spechteholten zal nestelen. Deze woningen hebben een uitgeholde bodem en dat voorkomt ondermeer dat de eieren onder het verwarmende moederlijf zullen weggrollen. Daarop kunnen ook de nogal magere broedresultaten in nestkasten wijzen. Bij vriend Stel uit Ede waar de soort van 1958 t/m 1969 in wisselende aantallen in nestkasten broedde, kwamen van de in totaal door 52 paren gelegde 381 eieren (gemiddelde van 7.3) slechts 208 jongen (gemiddelde van 4) op de wieken.

In het algemeen bezitten nestkasten geen holle bodem. Het zoeken naar een geschikte nestholte geschiedt door de late aankomst van de Draaihals op een zodanig tijdstip dat de meeste kasten al zijn bezet. Natuurlijke holten zijn in de eentonige dennebossen bovendien dun gezaaid. Het is, zonder de zaak te zeer te vermensen, voor te stellen dat een zoekende Draaihals na het kraken van een kast ontdekt dat de bodem daarvan niet aan de eis voldoet, zodat hij in zijn voorkeursbiotoop verder gaat in zijn onheil brengende zoekactie. Het rijtje geplunderde nestkasten dat hij achterlaat zijn dan op het eerste gezicht al 'afgekeurd'. Wellicht door legnood gedwongen werd in ons terrein tenslotte toch een lege nestkast aanvaard die een beetje tegemoetkwam aan de vermoedelijke wensen van de Draaihals. Een oud krakkemikkig geval waar de tand des tijds zichtbaar aan had gegeten met een, ooit eens door een in de winter daarin slapende Grote bonte specht

Fig. 3. Met een bek vol mierepoppen wachtte de Draaihal altijd even voor hij naar binnen ging.

Fig. 4. Aflossing van de wacht.

beschadigde bodem. Deze kast hing aan de rand van het Grove dennebos op de door ons toegepaste ophanghoogte van 1,20 meter (dat bespaart het sjouwen van een ladder) aan een berk en bood onze Draaihal een onbeperkt uitzicht over de aangrenzende heide.

Op 29 mei werden vier witte eieren op de kale bodem aangetroffen, op 3 juni aangegroeid tot zeven stuks. Maar het legsel bleek toch nog niet voltallig te zijn zoals een controle op 15 juni aanwees toen er negen jongen en één onuitgekomen ei werden aangetroffen. Zouden Draaihalzen, anders dan b.v. bij mezen, niet elke dag een ei aan de voorraad toevoegen, maar óm de dag? Zouden ze ook gaan broeden vóór het legsel voltallig was? Draaihalzen hebben een broedduur van 12 tot 14 dagen, maar zelfs de minimumduur paste niet in dit schema. Hoe het zij, de zaak liet zich oorspronkelijk gunstig aanzien. Op 23 juni zaten acht flink uit de kluiten gewassen jongen luid en duidelijk om voedsel te schreeuwen en had er slechts één het loodje gelegd. Net als bij Grote bonte spechten maakten de jongen veel kabaal, in hun jeugdige onbezonnenheid en wellicht door honger gedreven het heimelijk gedrag van hun ouders

logenstraffend. De plek leende zich uitstekend om enkele waarnemingen te doen.

Het bleek dat de vogels, voor spechten althans, vrij frequent voederden. Logisch, redeneerden wij, met maar liefst acht hongerige schreeuwers. Het wijfje, te kennen aan een ring om de poot en anders niet, had het grootste aandeel in de voedselvoorziening en voerde, globaal geteld, twee keer zoveel als haar eega. Voor ons uiterlijk zichtbaar werden er uitsluitend mierepoppen gevoerd die links en rechts uit de snavel staken. Tussen de crèmekleurige poppen waren soms zwarte vlekjes te zien, vermoedelijk bestaande uit 'meegelijmde' mieren die zich in de poppen hadden vastgebeten. Een lichte welving in de lange nek deed veronderstellen dat ook de krop was gevuld. We kwamen er niet achter welke mieresoot werd belaagd. De grootte van de poppen wees op de Rode bosmier. Hun voedseldepot bevond zich niet voor ons op de heide, maar ergens achter ons in het vak met Grove dennen van waaruit ze telkens – de bekken propvol – aan kwamen vliegen.

Het in de nestkast glippen gebeurde niet op de meze manier: 'adem inhouden' en als het ware in één vliegbeweging naar binnen schieten. Nee, de

Fig. 5. Het soort voedsel werd duidelijk gedemonstreerd.

Draaihalzen plakten met hun twee-tenen voor, twee-tenen achter tegen de nestkast aan en keken eerst om zich heen voor ze naar binnen gingen. Ze mochten dan niet zo stuggestaart zijn als andere spechten, ze gebruikten wel degelijk hun staart als een melkkrukje en steunden er duidelijk op. Bij het verlaten van de nestkast gebeurde hetzelfde. Al dan niet met een vuile luier in de snab werd de kop op die vreemde lange nek zover naar voren gestoken dat we erop zaten te wachten dat het beest naar voren zou vallen. Ook het draaien van de hals werd duidelijk gedemonstreerd. Hangend uit de opening werd de kop soms wel een halve slag om zijn lengteas gedraaid zodat de keel naar boven wees. Een enkele keer ook werd de lange kleverige tong als bij een slang in en uit gespietst.

Drama

We hielden het Draaihalzengezin nauwkeurig in de gaten. Tenslotte waren we wat trots op dit buitenbeentje in ons gebied. Niets leek hun voorpoedige ontwikkeling in de weg te staan. Ten koste van de plaatselijke mierenbevolking ontwikkelden de kale schreeuwertjes zich tot echte Draaihalzen in hun boomschorsachtige verenpak. Tot de 30e juni kwam!

De langdurige regen op die dag gaf ons huisarrest. De dag erop bleek het voor de Draaihalzen een fatale datum te zijn geweest. De kast naderend op 1 juli misten we al het bekende rumoer van de

bedelende jongen. Vier van hen hadden al de geest gegeven en werden ter plaatse ter aarde besteld. Drie andere hadden het duidelijk moeilijker en slechts één exemplaar zat er nog betrekkelijk fris bij. Die had zeker vooraan gezeten bij de schaarse voedseluitreiking! De regendag had kennelijk problemen bij het foerageren gegeven. In zoverre onbegrijpelijk omdat Draaihalzen, anders dan andere insekteneters, minder afhankelijk lijken te zijn van de activiteiten van hun prooidieren. Eenmaal gelocaliseerde mierenstaten kunnen dagelijks worden geëxploiteerd, regen of geen regen. Misschien hadden de Draaihalzen, juist op die regendag, een ander nest moeten aanboren en dit door de inactiviteit van de mieren – die een broertje dood aan regen hebben – niet hebben kunnen vinden. Misschien ook was één der ouders uitgevallen.

Het bleef een raadsel. We wezen in ieder geval de regen als de Grote Boosdoener aan. Een karig resultaat. Er vlogen slechts twee jongen met een twijfelachtige conditie uit. Tel daarbij op dat er vijf broedsels als gevolg van de kraakgewoonte waren geslachteerd, dan lijkt het aan de negatieve kant door te slaan.

Ook in 1982 werd er een broedpoging gewaagd. Helaas bleef het bij een poging. In een reeds half geplunderde nestkast troffen we een ontzielde Draaihal aan die als gevolg van de echte zomerse temperatuur te veel vergaan was om achter de doodsoorzaak te komen of zelfs als balg de wetenschap te dienen.

We hielden de blik maar weer op 1983 gericht, want ondanks hun vreemde huisgebruiken zijn ze op ons terrein van harte welkom. Uit voorzorg zullen we op hun favoriete buitenkantje alvast maar een duik nemen in de voorraad 'afgeschreven' nestkasten!

Draaihalzen (Jynx torquilla), Adres van de schrijver:
tek. van Piet Barto Aart Smit
en dia's van de schrijver.

LITERATUUR

- DEKHUYZEN-MAASLAND, J. M., STEL, H. en HOOGERS, B. J. (1962). Waarnemingen over de Draaihalzen. *Ardea*, jrg. 50, pp. 162-170.
KLAVER, A. (1964). Waarnemingen over de biologie van de Draaihalzen. *Limosa*, jrg. 37, pp. 221-231.
STEL, H. (1958-1969). Nestkast- en ringverslagen Ede en omgeving (gestencild).
SMIT, A. (1959-1982). Nestkastverslagen Legerplaats Nunspeet en omliggende terreinen (gestencild en in concept).
SMIT, A. (1970). Over broedgedrag van Draaihalzen. *Het Vogeljaar*, jrg. 18, pp. 264-266.
STRIJBOS, J. P. (1982). De Draaihalzen. *Het Vogeljaar*, jrg. 30, pp. 69-70.